



مرکز مدیریت حوزه علمیه خراسان

مدرسه علمیه زهراى اطهر (علیها السلام)

شهرستان مشهد

مقاله سطح دو (کارشناسی)

عنوان

رابطه رزق و روزی با تقوا از منظر قرآن کریم

استاد راهنما

سرکار خانم طاهره آشفته یزدی

استاد داور

سرکار خانم خیاطی

پژوهشگر

مهلا فیاضیان

زمستان ۱۳۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چکیده

هدف از این پژوهش عنوان رابطه رزق و روزی با تقوا از منظر قرآن است برای به دست آوردن رزق و روزی حلال خداوند راه‌هایی قرار داده از جمله از نکته مهم و اساسی در بحث رزق، تقوا است. در این مقاله ابتدا به مفهوم رزق و روزی و رابطه آن با تقوا به نحو ساده و روان بیان شده است.

افرادی که تقوا را سرلوحه کار و فعالیت خویش قرار دهند. از آثار دنیوی و اخروی آن بهره‌مند خواهند شد. آثار دنیوی: کنترل رفتار، اخلاق نیکو، صبر و شکیبایی و آثار اخروی: رضایت الهی، آرامش و ... در آن سرا می‌باشد. در این نوشته سعی شده بیشتر از منابع موثق و تفاسیر گوناگون شیعی به روش کتابخانه‌ای استفاده شود.

کلیدواژه‌ها: برکت، تقوا، رزق

رزق

رزق در لغت به معنای روزی، جیره،^۱ روزی دادن،^۲ هر چه از آن نفع می‌برند،^۳ و گاهی به اعطای دائمی اطلاق می‌شود. خواه دنیوی یا اخروی و گاهی به نصیب و بهره و بعضاً به غذایی که دارو معده می‌شود، تعبیر شده است.^۴

رزق کاربردهای گوناگونی در قرآن دارد از جمله: الف. خوراک روزانه و مواد غذایی: «وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ»؛^۵ و بر آن کس که فرزند برای او متولد شده [پدر]، لازم است خوراک و پوشاک مادر را به طور شایسته (در مدت شیر دادن بپردازد حتی اگر طلاق گرفته باشد).

ب. قرآن: (بهره ای از خیر): «وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْكُمْ تُكَذِّبُونَ»^۶

ج. نبوت و علم: «قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا»^۷

د. باران: «يُنْزِلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ رِزْقًا»^۸ و از آسمان برای شما روزی (با ارزشی)

می‌فرستد.

ه. خوراک برزخی: «وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ

يُرْزُقُونَ»^۹

آیات یاد شده مربوط به عالم برزخ و درباره زندگی برزخی شهدا است. مفسرین بر اساس روایات به اتفاق کلمه یرزقون را روزی برزخی معنا کرده‌اند و گفته‌اند خداوند شهدا را تا روز قیامت با خوراکی‌ها و شراب‌های بهشتی مهمان خود می‌گرداند.^{۱۰} روزی بی حساب خداوند به مخلوقاتش یعنی اینکه: «بغیر حساب» اشاره به این است که دریای مواهب الهی آنقدر وسیع و پهناور است که هر قدر به هر کس ببخشد کمتری تأثیری بر او نمی‌کند نیاز به نگره داشتن حساب ندارد زیرا کسی حساب را نگه می‌دارد که سرمایه محدودی دارد و بیم تمام شدن یا کمبود سرمایه درباره آن می‌رود اما خدایی که دریای بی‌پایان هستی و کمالات است نه بیم کمبودی دارد و نه کسی از او حساب می‌گیرد و نه نیازی به حساب دارد.^{۱۱}

تقوا

تقوا عبارت است از اینکه انسان متوجه خودش باشد مواظب باشد که لغزشی به او دست ندهد اشتباه نکند و غافل از وضع خودش و از سرنوشت و هدف و راه تکلیفش نشود. مثل زندگی در یک جاده پرپیچ و خم و لغزنده و خطرناک است که اگر غفلت و فراموش کردید که در چه وضعیتی هستید ممکن است ساقط بشوید.^{۱۲} تقوا از وقایه به معنی نگه داشتن و پرهیز است و شرعاً به معنی بازداشتن خود است از هر چه زیان آخرتی دارد به این که پرهیز کند از مخالفت پروردگار در اوامر و نواهی او چنانچه از حضرت صادق (علیه السلام) از معنی تقوا پرسش شد. فرمود:

«هرجا امر خداست حاضر باشی و جایی که نهی خداست حاضر نباشی.»^{۱۳}

در نهج البلاغه خطبه‌ای به نام همام که از حضرت امیرالمومنین (علیه السلام) خداست صفات و نشانه‌های اهل تقوا را توصیف می‌کنند: حضرت خطبه‌ای انشا می‌فرمایند که به طور مختصر و اجمالی به آن می‌پردازیم و خطبه کامل آن در نسخه اصلی آورده شده است:

«پرهیزگاران در دنیا صاحب هر فضیلت و برتری هستند زبانشان درست شده است از کجی‌های زبان راحتند از تهمت، دروغ، غیبت، آبروریزی مردم، فحش و نمایی به دورند. در زندگی میانه رو و مقتصدند. از اسراف و تبذیر به دورند با فروتنی راه می‌روند و چشم خود را از آنچه خدا بر آنها حرام فرموده می‌پوشند و به دانش گوش می‌دهند که به کارشان می‌خورد.»

طبق فرمایش علامه مجلسی تقوا بر چهارقسم است:

۱. ورع تابعین: پرهیز از محرمات

۲. ورع صالحین: و آن پرهیز از مشتهات است که در حرام واقع نشود.

۳. ورع متقین: آن ترک مباهات که در حرام واقع نشوند مانند ترک سوال از حال مردم از

ترس این که مبدا در غیبت بیفتد.

۴. ورع سالکین: و آن اعراض از غیر خدا از ترس ضایع شدن عمر عزیز در کارهای

بیهوده هر چند منجر به حرام هم نشود.^{۱۴}

اهل تقوا دارای نشانه‌هایی هستند به دو دسته تقسیم می‌شوند: ۱. نشانه اهل تقوا در دنیا
۲. نشانه اهل تقوا در آخرت

اهل دنیا به دو دسته تقسیم می‌شوند: ۱. نشانه‌های فردی ۲. نشانه‌های اجتماعی
مراد از اهل دنیا از فضایل و خوبی‌ها که در این دنیا نصیب و روزی متقین می‌گردد. که
از نشانه‌های فردی می‌توان به خدا محوری، ایمان به رستاخیزی، انجام معروف، پرداخت
زکات، وصیت و هدایت اشاره کرد. طبق آیات قرآن کریم، متقین زمینه هدایت الهی را دارند:
(هُدًى مِّنْ أَشْعَرَ قَلْبِهِ التَّقْوَى)^{۱۵}، کنترل رفتار، تهذیب نفس، دوری از شبهات: تقوا نگه دارند
انسان پرهیزگار از افتادن در سیاهچال شبهات است. صبر شکیبایی و ... هست.
و نشانه‌های اجتماعی تقوا به عنوان نمونه به وفای عهد، رشد جامعه، وحدت: تقوا و
پارسایی محوری، برای وحدت مسلمین است، امانتداری: امانت داری، قوام بخش روابط
اجتماعی است. در روایتی از امیرالمومنان حضرت علی (علیه السلام) آمده است که ادای
امانت از نشانه پرهیزگاران است. صله رحم می‌توان اشاره کرد. نشانه‌های اهل تقوا در آخرت
چیزی است جز اینکه هر انسانی به آن نیاز دارد و در آرزوی اوست. از جمله بهترین جایگاه،
بهترین توشه، یعنی بهشت برین و نعمات الهی و رضایت الهی در آخرت و ...^{۱۶}

رابطه تقوا و روزی

مردم در طلب توسعه و گشایش زندگی خویش هستند در حالی که درهای وسعت و
برکت را با دست خویش قفل زده‌اند. بیشتر ما آدمیان و حیوانات به دنبال روزی خویش بر
روی زمین می‌گشتیم در روی زمین برای بهره‌برداری از آب سدها و بلکه هزاران سد ساخته‌ایم
در حالی که غافلان با گندکاری خویش آسمان را از باریدن دریغ واداشته‌اند. بیشتر آدمیان برای
کسب روزی چشم به اسباب مادی و طبیعی دوخته‌اند. در حالی که از اسباب معنوی به شدت
غافل‌اند همواره نگران نابسامانی وضع خویش از نظر اقتصادی، فردی، اجتماعی خود هستند
برای رفع آن به دنبال علل توسعه فردی و اجتماعی می‌گردید در حالی که با غفلت از تنها موثر

عالم در وجود، مصداق بارز این آیه گشته‌اند که (وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا)^{۱۷} هر که از یاد من غافل شود زندگانی‌اش سخت و تنگ می‌شود.

(وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ)^{۱۸} چنانچه مردم شهرها و آبادی‌ها ایمان آورده و پرهیزگاری پیشه کرده بودند، همانا برکت آسمان و زمین را به روی آنها می‌گشاییم. قرآن ضمن ارج نهادن به میل فطری انسان به رفاه و آسایش دنیوی مهم ترین و اصلی‌ترین راهکار، پای‌گذاری در وادی ایمان، تقوا معرفی می‌کند: «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا»^{۱۹} و هر که تقوای الهی پیشه کند خداوند (مشکلات) کار او را در دو عالم آسان می‌گرداند.

«خود را از گناهان محافظت کنید چراکه برای شما هیچ نقصانی در روزی و هیچ بلا و مصیبتی - حتی خراش و کبودی پوست - رخ نمی‌دهد مگر به خاطر گناه»^{۲۰}

تقوا عامل برکت در زندگی

واژه برکت و برکات در قرآن و روایات ما فراوان است. هر چیزی با برکت بود نتیجه و فایده دارد. خود کلمه برکت به معنی خیر کثیر، فراوانی، دوام، عاقبت به خیری، پایان که خوب، نتیجه رشد و نمو است. دو عامل باعث برکت می‌شویم: ۱. شکرگذاری است ۲. تقوا و پرهیز از گناه است.^{۲۱} جلب نظر الهی و کسب برکت دو شرط اساسی ایمان و تقوا در کنار هم مطرح شده است و بقیه امور در حکم بستر و زمینه ساز برای این دو امر عمل می‌کند یکی از عوامل بستر ساز برای رسیدن به مقام تقوا و ایمان استغفار است.^{۲۲}

خداوند تعالی در قرآن کریم فرموده است :

انسان با اعتقاد و با تقوا نگران روزی و معشیت خود نیست چون خداوند متعال راههایی را فراروی او قرار می‌دهد تا مشکلاتش را برطرف سازد و وقتی در تنگنا و بن بست قرار گرفت خداوند راه نجاتی برایش قرار می‌دهد و روزی‌اش را از هر راهی که گمان نمی‌برد می‌رساند.^{۲۳}

سوال: اگر ایمان و تقوا سبب نزول برکات است،^{۲۴} پس چرا کشورهای کافر، وضع بهتری دارند و کشورهای اسلامی با مشکلات فراوانی روبرو هستند؟

پاسخ: اولاً: آن کشورها از نظر علم و صنعت جلو هستند ولی از نظر روحی روانی آرامش ندارند از این نظر آنها نیز مشکلات فراوانی دارند.

ثانیاً: اغلب کشورهای اسلامی، تنها نام اسلام را با خود دارند و قوانین و رهنمودهای دین اسلام در آنجا حاکم نمی باشد به علاوه گاهی مادیات نوعی قهر الهی است چنانکه قرآن می فرماید:

« فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ »^{۲۵} (آری)، هنگامی که (اندرزها سودی نبخشید، و) آنچه را به آنها یادآوری شده بود فراموش کردند، درهای همه چیز (از نعمت‌ها) را به روی آنها گشودیم.

در حدیثی از ابوذر غفاری که پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند:

« إِنِّي لَأَعْلَمُ آيَةً لَوْ أَخَذَ بِهَا النَّاسُ لَكَفَّتْهُمْ: وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا... فَمَا زَالِ يَقُولُهَا وَ يَعِيدُهَا »^{۲۶} من آیه‌ای را می‌شناسم که اگر تمام انسان‌ها دست به آن بزنند برای حل مشکلات آن کافی است. پس آیه (مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ) را تلاوت فرموده و بارها آنرا تکرار کرد.

در حدیث دیگری از رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم):

در تفسیر این آیه: « مِنْ شُبُهَاتِ الدُّنْيَا وَمِنْ غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَ شَدَائِدِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ »^{۲۷}

خداوند پرهیزکاران را از شبهات دنیا و حالات سخت مرگ و شدائد روز قیامت رهایی می‌بخشد.

این تعبیر دلیل بر این است که گشایش امور برای اهل تقوا منحصر به دنیا نیست بلکه قیامت شامل حال می‌شود.

نتیجه گیری و آثار دنیوی و اخروی رزق و روزی بر تقوا

از آثار تقوا، به یقین می شود اشاره کرد: در حکمت ۲۴۲ نهج البلاغه (از خدا بترس هرچند اندک، میان خود و خدا پرده ای قرار ده هرچند نازک، زهد، گشایش و آسانی که در ذیل آیه ۲ و ۳ سوره طلاق آمده است.

بهترین توشه برای آخرت: طبق آیات قرآن و سنت ائمه طاهرين (عليهم السلام) بهترین توشه آدمی از این عالم برای سرای آخرت و دیار ابدیت تقوای الهی است. زندگی دنیا برای کافران زینت داده شده است از این رو افراد با ایمان را (که گاهی دستشان تهی است) مسخره می کنند. در حالی که پرهیزگاران در قیامت بالاتر از آنان هستند (چرا ارزش های حقیقی در آنجا آشکار می گردد و صورت عینی به خود می گیرد) و خداوند، هرکس را بخواهد بدون حساب روزی می دهد.^{۲۸}

بهشت برین: آیات در روایاتی که نشان از عاقبت نیکویی اهل تقوا در بهشت داد. از دیدگاه امام علی (علیه السلام) یکی از اموری که بیشتر اهل بهشت بدان وارد بهشت می شود تقوا است. (بیشتر وسیله ای که مرد را وارد بهشت می کند پرهیزگاری از خداست و بهترین چیزی که انسان به مردم می بخشد خوی نیک است و بهترین زاد و توشه آن است که همراه با پرهیزگاری باشد و بهترین گفته آن است که عمل آن را تصدیق کند.^{۲۹}

رضایت الهی: بالاتر از همه رضایت الهی است که قسمت پرهیزگاران خواهد شد:»

لِّلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ^{۳۰}

کلید آرامش: «وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمْ السُّوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ»^{۳۱} و

خداوند کسانی را که تقوا پیشه کردند با رستگاری رهایی می بخشد هیچ بدی به آنان نمی رسد و هرگز غمگین نخواهند شد.»

به این ترتیب، نه تنها ترس و غمی ندارند، بلکه خوشحالی و سرور به خاطر نعمت های

فراوان و مواهب بی پایان الهی هم در این دنیا و هم در آن آخرت، نصیب آنان می شود و

آرامش درونی، یکی از آثار این سعادت و پیروزی است.^{۳۲}

فراوانی نعمت‌ها: کسانی که در دنیا با هوا و هوس مبارزه می‌کنند و تقوای الهی را پیشه خود می‌سازند از نعمت‌های بسیار ارزشمندی در روز قیامت برخوردار می‌شوند: (لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ؛^{۳۳} هیچ خستگی و تعبی در آنجا به آنها نمی‌رسد.) مانند این دنیا نیست که برای رسیدن به آسایش و آرامش باید خستگی‌های روانی را تحمل کنند.

«وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ؛^{۳۴} و هیچ گاه از آن اخراج نمی‌گردند!»

چرا که آنان هرگز از این باغ‌های پر نعمت و سرور اخراج نمی‌شوند.^{۳۵}

نتیجه گیری

در این دنیای مادی که همگان از وضع نابسامان اقتصادی نالان هستند در این تحقیق سعی شده به رابطه رزق و روزی با تقوا از منظر قرآن کریم و اهل بیت (علیهم السلام) بیان کنیم. یکی از مهم ترین عواملی که در رزق و روزی موثر است داشتن تقوای الهی است هرگاه انسان خدا را در نظر گیرد و از اوامر الهی تبعیت و نسبت به نواهی دوری کند خداوند از جایی که گمان نمی برد رزق و روزی حلال می فرستد. رزق و تقوا همواره در یک مسیر قرار دارند و برای رسیدن به رزق حلال فراوانی و برکت باید از مسیر تقوا گذر شود.

پی نوشت

۱. محمد معین، فرهنگ فارسی معین، ج ۱، ص ۱۹۸.
۲. علی اکبر دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۷، ص ۱۰۵۷.
۳. عبدالرحیم صفی پور، منتهی الارب فی لغت العرب، تهران، سنایی، بی تا، ج ۲، ص ۴۴۶.
۴. حسین بن محمد راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، بی جا، نشر کتاب، ۱۴۰۴ ه.ق، ص ۱۶۴۰.
۵. سوره بقره، آیه ۲۳۳.
۶. سوره واقعه، آیه ۸۲.
۷. سوره هود، آیه ۸۸.
۸. سوره غافر، آیه ۱۳.
۹. سوره آل عمران، آیه ۱۶۹.
۱۰. محمد حسین طباطبایی، ترجمه تفسیر المیزانف ترجمه محمدباقر موسوی همدانی، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۶۳، ج ۱، ص ۵۷۴.
۱۱. سوره بقره، آیه ۲۱۲.
۱۲. علی خامنه ای، معیشت پرهیزگاران (حیات طیبه) تقوا در کلام مقام معظم رهبری، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، ۱۳۹۶، ص ۱۷.
۱۳. عباس قمی، سفینه البحار، قم، دارالاسوه، ۱۳۴۴ ه.ق، ج ۲، ص ۶۷۸.
۱۴. محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۰، ص ۱۰۰.
۱۵. آنکه تقوا را پوشش دلش قرار داد. راه یافت. (محمد محمدی ری شهری، علم و حکمت در قرآن و حدیث، ترجمه عبدالهادی مسعودی، قم، دارالحدیث، ۱۳۸۵، ج ۱، ص ۲۶۰-۲۶۱)
۱۶. محمد حسینی سرشت، امیر اشرافی، آثار تقوا با الهام از آیات قرآن و سخنان اهل بیت، تابستان ۱۳۸۸.
۱۷. سوره طه، آیه ۱۲۴.
۱۸. سوره اعراف، آیه ۹۶.
۱۹. سوره طلاق، آیه ۴.
۲۰. محمد باقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۳، ص ۳۵۰.

^{۲۱}. حبیب الله فرحزاد، مقاله تقوا عامل برکت در زندگی، سایت sokhanvar.balagh.ir

^{۲۲}. همان.

^{۲۳}. زراعت پیشه، مقاله بهترین راه کسب روزی، سایت کیهان، تاریخ ۹۵/۵/۳۱

^{۲۴}. محسن قرائتی، تفسیر نور، تهران، مرکز فرهنگی درسهای از قرآن، ۱۳۸۳، ج ۴، ص ۱۲۶.

^{۲۵}. سوره انعام، آیه ۴۴.

^{۲۶}. فضل بن حسن طبرسی، مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۳۰۶.

^{۲۷}. عبدعلی بن جمعه عروسی حویزی، تفسیر نورالتقلین، ج ۵، ص ۳۵۶.

^{۲۸}. سوره بقره، آیه ۲۱۲.

^{۲۹}. حسن بن ابی حسن دیلمی، ارشاد القلوب، قم، شریف رضی، ۱۴۱۲ ه.ق، ج ۱، ص ۱۹۴.

^{۳۰}. برای کسانی که پرهیزگاری پیشه کرده‌اند، (و از این سرمایه‌ها، در راه مشروع و حق و

عدالت، استفاده می‌کنند)، در نزد پروردگارشان (در جهان دیگر)، باغهایی است که نهرها از پای

درختانش می‌گذرد همیشه در آن خواهند بود و همسرانی پاکیزه، و خشنودی خداوند (نصیب

آنهاست). و خدا به (امور) بندگان، بیناست. (سوره آل عمران، آیه ۱۵)

^{۳۱}. سوره زمر، آیه ۶۱.

^{۳۲}. ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۹، ص ۵۲۰.

^{۳۳}. سوره حجر، آیه ۴۸.

^{۳۴}. سوره حجر، آیه ۴۸.

^{۳۵}. رک: مهدی سلیمانی آشتیانی، از سوزهای سفارش به تقوا، دی و بهمن ۱۳۹۱، ش ۶.